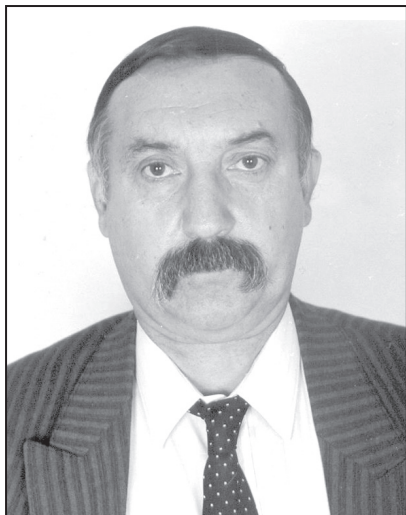

ВІСЬКОВО-МОРСЬКИЙ ФЛОТ СРСР В РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКІЙ ВІЙНІ: МІФИ І ПРАВДА

Юрій БАДАХ,

професор Київського Національного торгово-економічного університету, доктор історичних наук, професор, капітан I рангу у відставці.

Бадах Ю. *Військово-морський флот СРСР в радянсько-німецькій війні: міфи і прада.*

У статті автор робить спробу спростувати деякі із численних міфів радянської історіографії щодо участі флоту в радянсько-німецькій війні та висвітлити правду про склад флоту, його бойові дії, втрати воюючих сторін.

Ключові слова: *радянсько-німецька війна, військово-морський флот, сили і засоби флоту, морські операції.*

Бадах Ю. *Военно-морский флот СССР в советско-немецкой войне: мифы и правда.*

В статье автор делает попытку опровергнуть некоторые из многочисленных мифов советской историографии относительно участия флота в советско-немецкой войне и сказать правду о составе флота, его боевых действиях, потерях воюющих сторон.

Ключевые слова: *советско-немецкая война, военно-морской флот, силы и средства флоту, морские операции.*

Badakh Yuriy. *Navy of the USSR in the Soviet-German War: Myths and Prada.*

The article attempts to refute some of the many myths of Soviet historiography to participate in the fleet of Soviet-German war and illuminate the truth about the composition of the fleet and its operations, the loss of the warring parties.

Keywords: *Soviet-German war, navy, capabilities of the fleet, naval operations.*

Дії радянського військово-морського флоту в роки радянсько-німецької війни 1941–1945 років описані в сотнях історичних праць. Проте автор, заперечуючи численні міфи, розглядає, що собою представляв радянський флот напередодні війни, його плани з початком війни, співвідношення сил та плани нациської Німеччини щодо радянського флоту, висвітлює хід подій, що відбувся на морях, намагається виявити дійсні втрати флоту і скільки він знищив кораблів та суден противника тощо.

На 22 червня 1941 року військово-морський флот (ВМФ) СРСР мав в своєму складі чотири флоти: Червонопрапорний Балтійський флот (ЧБФ); Чорноморський флот (ЧФ); Північний флот (ПФ); Тихоокеанський флот (ТОФ). Чотири військові флотилії: Пінська, Дунайська, Каспійська, Амурська.

Чисельність особового складу ВМФ СРСР дорівнювала 397 тис. чоловік. В системі Збройних сил Радянського Союзу доля ВМФ складала 8,3 відсотка. Командувачем (Наркомом) ВМФ СРСР був адмірал М. Кузнецов [1, с. 240].

В цілому ВМФ СРСР нараховував 650 кораблів. В нього входили 3 старих лінкори побудованих ще у 1916 році, 7 крейсерів, 57 есмінців, 221 підводний човен (більше всіх в світі), 22 сторожеві кораблі, 96 тральщиків, 269 торпедних катерів (більше всіх світі), 2612 літаків, 260 батарей берегової артилерії, які нараховували 1224 гармати [2, с. 238].

Кількість сил і засобів ВМФ СРСР на 22 червня 1941 року наведено в таблиці №1 [3, с. 6]

По загальному тоннажу радянський ВМФ займав 6-7 місце в світі. Багато кораблів у складі ВМФ СРСР було застарілих, зі слабкою малозенітною артилерією. На флотах не було авіаносців, десантних кораблів спеціальної побудови, була відсутня морська піхота, як рід сил, крім однієї морської стрілецької бригади. Було мало тральщиків, сторожових кораблів. На кораблях і

літаках не було радіолокації, крім крейсера ЧФ «Молотов», що мав дослідний зразок корабельної радіолокаційної станції «Редут-К». Не було магнітних неконтактних мін і неконтактних тралів. Флот не був готовий і до проводки кораблів за тралами, особливо вночі. Більша частина літаків морської авіації була застарілих типів і не могла прикривати кораблі на переході у відкритому морі. Допоміжний флот не міг забезпечувати кораблі всім необхідним за межами зовнішнього рейду. Репресії 1937–1938 років також зачепили і послабили радянський ВМФ.

Для прискорення будівництва ВМФ він у 1937 році був відділений від інших видів Збройних Сил та створений окремий Народний комісаріат ВМФ. Проте побудувати океанський флот до війни не вдалося, в першу чергу через нестачі матеріально-технічних і фінансових можливостей та часу. Для прискорення розбудови ВМФ уряд СРСР вів переговори з рядом іноземних держав. Так, в США хотіли купити лінкор для ТОФ, але американці відмовили. Проте знайшли спільну мову з урядом нацистської Німеччини та фашистської Італії. У Німеччині купили недобудований важкий крейсер «Лютцов», перейменований в «Петропавловськ» для ЧБФ, який до початку війни не встигли привести до ладу. Також купили перископи та гармати для підводних човнів та іншу техніку. «Дуче» Італії Б. Муссоліні дозволив фірмі «Ансальдо» побудувати для ЧФ лідер ескадрених міноносців «Ташкент» та два сторожових кораблі типу «Дзержинський». Також в Італії були придбані прилади управління артилерійським вогнем, 100 мм зенітні гармати, зразки нових торпед, парові турбіни та котли. Крім того, італійські суднобудівні фірми допомогли СРСР у проектуванні та будівництві легких крейсерів типу «Кіров» і «Чапаєв», лідерів ескадрених міноносців типу «Київ», ескадрених міноносців проектів 7 і 7У, підводних човнів типу «К» (серія XIV), сторожових кораблів типу «Альбатрос» (проект 29к) [5, с. 47–48]

Кількість сил і засобів ВМФ СРСР

Сили і засоби	ЧБФ	ЧЧФ	ППФ	ТОФ	Пінська флотилія	Дунайська флотилія	Каспійська флотилія	Амурська флотилія	Разом
Лінкори	22	11							33
Крейсери	11	66							77
Лідери	22	33		22					77
Есмінці	228	114	77	114					664
Підводні човни	772	443	115	991					2221
Сторожові кораблі	77	22	77	66					222
Тральщики	332	44	22	330	4		7	17	996
Мінні загороджувачі	66	22	11	88	1		1	1	220
Торпедні катери	99	442		1135					1186
Канонірські човни	11	44			8	5		5	223
Бронекатери	44	110			15	7	22	48	996
Катери мисливці	115	224	114	119					772
Сторожові катери	115				10	1	15		441
Монітори	1				7		5	8	220
Літаки	6656	6625	1116	11183	10	11	11		22612

Створення матеріальної бази ведення війни на морі не вичерпувалося проблемою будівництва флоту. Важливою проблемою було вироблення поглядів на його застосування, та на місце в системі Збройних сил країни.

Відомо, що «великий похід на захід» Червоної армії передбачав, що війна буде вестись на чужій території малою кров'ю, могутнім ударом, тому, певна річ радянські війська першими починають військові дії, які повинні бути наступальні. Яка в цьому повинна бути роль ВМФ, взагалі коли його основні сили були на закритому морському театрі Чорного та Балтійського морів? Теж разом наступати з Червоною армією? А як подолати Чорноморські та Балтійські протоки та вийти в океан, керівництву країни не було відомо. Хоча вихід в океан на Заході мав тільки один радянський ПФ, але він був найслабшим з чотирьох радянських флотів. Чіткої військової доктрини в СРСР не

було і тому не були сформовані задачі флоту, не була визначена його роль в системі Збройних сил. Пізніше Нарком ВМФ М. Кузнецов напише про це «Воєнна доктрина приховувалась в голові Сталіна, який з неохотою ділився своїми думками та намірами» [6].

ВМФ розбудовувався, ріс, а концепція його використання була відсутня, тому морякам прийшлося вчитися на досвіді першої світової та громадянської війн, тобто готуватися до «минулої війни». Цікава річ, навіть Нарком ВМФ не знав як треба воювати? Тому перед ВМФ СРСР були поставлені загальні задачі на випадок війни: сприяти сухопутним військам шляхом боротьби проти флоту противника, висаджувати то відбивати його десанти, наносити вогневі удари артилерією, перевозити війська та вантажі. Хоча практичні питання взаємодії флоту та сухопутних військ не були належним чином відпрацьовані. В

теорії оперативно-стратегічного використання ВМФ велика увага приділялась його самостійним діям з порушення морських комунікацій противника, знищення його сил в морі та в базах. Великі надводні кораблі-лінкори, крейсери вважалися ядром флоту, тому що вони мали потужне артилерійське озброєння котре розцінювалось, як головна та універсальна зброя флоту. Підводні човни розглядалися як рід сил призначений для дій головним чином на комунікаціях противника. Морська авіація вважалась одним з головних і обов'язкових засобів, що забезпечує операції і повсякденні дії флоту. В наставленнях по бойовому застосуванню ВМФ переоцінювалась роль великих надводних кораблів, а підводних човнів та авіації недооцінювалась. Тому і в основу дуже дорогої програми будівництва радянського ВМФ було покладено розвиток великих надводних кораблів-лінкорів, важких крейсерів та крейсерів.

Таким чином, радянський ВМФ повинен з початку війни вирішувати спільні задачі з сухопутними військами – підтримувати їх артилерією кораблів та авіацією на приморських флангах, висаджувати та відбивати морські десанти. Флот повинен і самостійно діяти – знищувати кораблі противника в морі і базах, здійснювати морські військові перевезення. Поряд з спільним та самостійними операціями флот міг проводити і забезпечуючи операції: розвідувальні, блокадні, загороджувальні, набігові, проти-блокадні, по захисту своїх морських сполучень, тральні, демонстративні. Проте у ВМФ не розглядалось та не планувалось таких операцій як оборона своїх баз, операції по евакуації притиснутого до моря угруповання своїх військ, як повинен діяти флот в умовах переваги на суші, морі, в повітрі тощо.[1, с.211-212]

У складі ВМС Німеччини на 22 червня 1941 року було 3 лінкори, 2 броненосці, 4 важкі крейсери, 41 есмінець, 137 підводних човнів, 4 легких крейсери [7, с.126]. Головну увагу на морі німці віддавали боротьбі з

англійськими ВМС, тому виділили для боротьби з радянським ВМФ незначні сили. У відповідності з планами «Барбаросса» знищення радянського ВМФ передбачалось забезпечити шляхом сполучення трьох основних факторів. По-перше, сухопутними військами захопити радянські військово-морські бази (ВМБ) на ЧБФ, ЧФ та ПФ. По-друге, до цього виходить з ВМБ радянського флоту та прибережні води заблокувати поставкою мін з повітря. По-третє, на всіх трьох морських театрах воєнних дій знищити авіацією, заблокований радянський флот. Тому цей план не передбачав використання великих надводних кораблів таких, як лінкори, крейсери, есмінці, в тому числі і підводні човни. Проти радянського ЧБФ німці виділили в 1941 році 5 підводних човнів, 10 мінних загороджувачів, 28 торпедних кораблів, 7 сторожових кораблів, 5 тральщиків, 3 спеціальні судна. Фінський флот мав у своєму складі 2 броненосці берегової оборони, 4 канонірські човни, 5 малих підводних човнів, 21 сторожовий корабель, 9 торпедних катерів, 10 тральщиків, 6 мінних загороджувачів. Фінська авіація нараховувала близько 250 літаків. Німецький флот не мав морської авіації, тому для операцій проти ЧБФ були виділені 2 авіаційні групи та 2 ескадрильї [8, с. 156–157]. Як бачимо ЧБФ був значно сильніший тих сил що виділені проти нього.

На Чорному морі до 1942 року взагалі німецьких та італійських ВМС не було. Тут були невеликі ВМС союзників Німеччини – Румунії та Болгарії, які значно уступали ЧФ. Так, в складі ВМС Румунії було 4 есмінці, 3 міноносці, 3 канонірські човни, 3 торпедних катери, 2 мінних загороджувача, 1 підводний човен. Болгарія мала 4 старі міноносці, 2 сторожові кораблі, 2 мінних загороджувачі, 5 сторожових та 2 торпедних катери.[9, с. 4]. З 1942 року в Чорному морі з'являються ВМС Німеччини та Італії в складі 30 торпедних катерів, 23 тральщиків, 6 малих підводних човнів, 3 мінних загороджувачів, 8 мисливців за підводними чов-

нами, 13 військових транспортів тоннажністю до 800 тонн, близько 200 самохідних барж озброєних артилерією, сторожових кораблів, буксирів та інших допоміжних суден [7, с. 273] Восени 1942 року на Чорне море прибули з Італії сухоходом 6 надмалих підводних човнів тоннажністю до 45 тонн кожний з екіпажем по 4 чоловіка [10, с. 273].

На півночі в Норвегії німці мали п'ять есмінців, кілька з'єднань тральщиків і сторожових кораблів що значно уступали ПФ СРСР [7, с. 196]

Таким чином, ВМФ СРСР значно переважав ВМС Німеччини та її союзників, що були виділенні для ведення воєнних дій проти Радянського Союзу.

В радянській літературі підкреслювалось, що ВМФ СРСР на відміну від інших видів Збройних сил був 19 червня 1941 року приведений у бойову готовність №2, а у 23 год. 36 хв. 21 червня був переведений в оперативну готовність №1. Тобто на всіх флотах і флотиліях була оголошена бойова тривога і моряки о 2-й год. 22 червня були на своїх бойових місцях і від перших нальотів німців втрат не понесли. Коли відомо, що армія і особливо авіація в перший день війни понесли великі втрати. Про приведення ВМФ в бойову готовність першим написав в своїх мемуарах адмірал М. Кузнецов [12, с. 354]. З його мемуарів ця версія поширилася на всі радянські видання, що писали про ВМФ. Автор вивчав архіви ВМФ, офіційну, колись цілком таємну працю «Хроніка Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу на Чорноморському театрі з 21 червня по 31 грудня 1941 р. Вип. 1» і ніяких відомостей про перехід флоту на готовність №2 не знайшов [13]. Навпаки в мемуарах члена військової ради ЧФ та командира ескадри ЧФ писалося, що 21 червня 1941 року сотні офіцерів та матросів були відпущенні в місто. В будинку офіцерів флоту і театрі в Севастополі давалися концерти [14, с. 70; 15, с. 31.]. Як це може бути коли по бойовій готовності №2

одна зміна повинна стояти на вахті, а інші повинні бути на кораблі та займатися згідно розпорядку дня? Але Севастополь світився яскравими вогнями, і вулиці заповнили звільнені на берег моряки. 21 червня член військової ради ЧФ та командир ескадри ЧФ були вдома і навіть начальник штабу ЧФ контр-адмірал І. Елісеєв, що був відповідальним по флоту, пішов вечеряти додому? [11, с. 70].

В штабі ЧФ в 01.03 22 червня отримали телеграму про переведення флоту в бойову готовність №1 і вже в 01.15 віце – адмірал Ф. Октябрський об'явив бойову тривогу. Спочатку тихо через моряків-оповіщувачів, які побігли по квартирам командирів в місто. Але офіцерів багато не було вдома і в 01.55 Командувач ЧФ оголошує «великий збір». Завили сирени і поступово почали гаснути вогні на вулицях та в будинках. Проте в деяких вікнах горіло світло, тому було відключено електроживлення міста. Горіли тільки вогні Херсонського маяка та Інкерманські створи, які через декілька хвилин будуть також виключені.

Пости спостереження та зв'язку скоро почують зі сторони моря шум авіаційних моторів. В штабі флоту довго сперечались відкривати вогонь чи не відкривати. Віце-адмірал Ф. Октябрський навіть дзвонив в Москву Г. Жукову, що робити і той йому порадив: «діяти по обстановці». Нарешті начальник штабу флоту та начальник протиповітряної оборони (ППО) флоту, домовилися дати команду на відкриття вогню. Але при цьому начальник ППО І. Жилін попередив начальника штабу флоту що він несе всю відповідальність за відкриття вогню і записав це в журнал бойових дій [11, с. 72].

А тим часом 4 німецькі літаки Хе-III з 6-го загону ескадрильї KG 4, що базувалася в Румунії вже в 03.00 були над містом. Літаки виходили в атаку по одному з інтервалом 15 20 хвилин. Були скинуті 8-м мін з них 3 попали на сушу, а 2 на міліну та самоліквідувалися – тобто вибухнули. Три

донні неконтактні міни були поставлені на вході в гавань та в Північній бухті [16, с. 43]. Першими відкрили вогонь 76 мм батареї флоту. Поступово до берегових зеніток почали підключатися і зенітні гармати на деяких кораблях. Затримка в стрільбі була пов'язана з тим що, о 3-ій годині ночі ще не один корабель не перейшов на бойову готовність №1, це було зроблено на багату пізніше. Так „лінкор «Паризька комуна» перейшов на бойову готовність №1 лише в 04.49 після нальоту противника (а не в 2.00) як пише адмірал М. Кузнецов в своїх мемуарах) [11, с. 72].

В 04.00 ранку авіаційний наліт закінчився і тільки через 30 хвилин над містом з'явилися радянські винищувачі, яким до Севастополя треба було летіти 15 хвилин. От і вся бойова готовність флоту. Командувач ЧФ повідомив в Москву, що один літак збитий і упав у море, однак по німецьким даним при нальоті на Севастополь втрат не було. Хоча як вважає капітан I рангу Євсєєв, ніякої БГ №1 на ЧФ до 3.00 22.06.41 оголошено не було, а оголошена тільки під час нальоту авіації.

Як відомо, що неконтактні донні міни ставляться з парашутами але на ЧФ їх прийняли як повітряний десант. Почав працювати «критський синдром». В місті почалася паніка, почали шукати парашутистів, піднялася стрілянина. Але парашутистів не знайшли, а на вулицях серед мирних жителів підбрали 30 чоловік вбитими і більше 200 пораненими. Міни вибухнули на Приморському бульварі, і на березі напроти пам'ятника затопленим кораблям.

22 червня у вході в Північну бухту Севастополя на німецькій донній міні підірвався буксир СП-12, з 5-ю членами екіпажу. Це були перші жертви від магнітних неконтактних донних мін, тоді ще не відомих для моряків. Саме їх поставили німецькі літаки при нальоті на Севастополь [17, с. 18].

Так, почалася війна на морі. До такої війни радянський флот не був готовий. На Чорному морі очікували імовірність про-

риву сил італійського флоту в Чорне море, а загроза Криму зі сторони суходолу зовсім не розглядалась [5, с. 64].

З початку війни флоти отримали задачу ставити у своїх військово-морських баз мінну зброю. На ЧФ з 23 червня по 21 липня 1941р. виставлено 7300 мін та 1378 мінних захисників, тобто 73 відсотки мін та 56 відсотків мінних захисників, що були у ЧФ у Босфора і своїх баз. Проти кого вони ставилися на Чорному морі не відомо? Саме на них почали підриватися свої кораблі. За 12 місяців після постановки на своїх мінах підірвалося 18 бойових кораблів, транспортів, біля 10 отримали великі пошкодження. Тільки на транспорті «Ленін» від «своєї» міни загинуло 650 моряків. В жовтні 1941 року командувач ЧФ приймає «героїчне рішення» почати тралення своїх власних мін та мінних захисників під німецькими бомбами яке продовжувалося аж до 1953 року [18].

З початку війни перед радянським ВМФ встали нові задачі: на ПФ захист власного судноплавства, морських шляхів до Мурманська та Архангельська; на ЧБФ та ЧФ головним було забезпечення приморських флотів сухопутних військ, оборона своїх баз з суходолу та з моря; та власного узбережжя.

Вести битви з німецькими, фінськими, італійськими та японськими кораблями радянському флоту так і не довелося коли не рахувати декілька десятків бойових судночок з катерами і різними плавзасобами (типу мотоботів та десантних барж) що мали місце на Балтиці на Півночі і басейні Чорного моря.

Радянські кораблі і катери перевозили війська та вантажі ескортували транспортні судна, обстрілювали узбережжя, відбивали атаки літаків противника, тралили фарватери, робили спроби діяти на комунікаціях противника. Однак морських бойовищ, в точному смислі цього слова, ніде не було за всю війну.

Морякам більше прийшлося воювати на сухопутних фронтах навіть під Москвою,

Сталінградом, Ленінградом. Десь майже 400 тис. чоловік діяло на багатьох фронтах війни особливо в першому її періоду.

Вже в перші дні на ЧБФ загопи моряків, разом с прикордонниками почали боронити ВМБ Ліепая з суші. Тут базувалося 15 підводних човнів (6 стояли в ремонті) 1 есминець в ремонті, 6 торпедних та 12 сторожових катерів. Але захисники бази протримались 3 дні. При відході були підірвані 6-ть підводних човнів та есминець «Ленін». На переході в Кронштадт загинуло ще три підводних човни та два сторожових катери [8, с. 160].

Після втрати Литви та Латвії і наступу німців в Естонії головним завданням ЧБФ стала оборона головної бази флоту Таллінна та Ленінграда. З цією ціллю в першій половині липня 1941 року було посилене раніше поставлене мінне загородження у вході в Фінську затоку. Прикривали ці загородження артилерією з півострова Ханко та острова Осмусар, однак німці вже поставили там міни і радянський загін прикриття мінної операції зайшов на німецьке мінне поле на якому підірвався есминець «Гневний», потім крейсер «Максим Горький», якому відірвало носову частину. Отримали пошкодження від мін есмінці «Гордий» та «Стерегуший»

В червні та серпні 1941 року торпедні катери ЧБФ, діючи в Ризькій затоці та біля естонських островів, декілька разів мали сутички з конvoями противника. Так, 12 липня 1941 року 4 радянські катери в Ірбенській затоці, під командуванням капітан-лейтенанта В. Гуманенка, потопили одне судно противника та одне пошкодили. Далі конвой «втрапив» від дій катерів та авіації, ще 3 баржі і декілька суден отримали пошкодження. Однак в дійсності німецький конвой втрат не мав. Влітку та осінню 1941 року торпедні катери, підводні човни та авіація КБФ заподіяла німцям самі мінімальні втрати коли порівняти їх із затратними зусиллями та власними втратами.

28 серпня 1941 року почалася евакуація головної ВМБ ЧБФ морським шляхом. Це

був трагічний перехід. Судна були поділені на 4 конвоїв, в яких було 35 транспортів і допоміжних суден з військами, 27 кораблів та 35 катерів. Сили флоту поділялися на три загопи: головний, оборони та захисту тилу. На чолі головного загону йшов крейсер «Кіров», на якому був командувач флотом. В ньому були один лідер, три есмінці, п'ять підводних човнів, 5 тральщиків, 11 торпедних катерів та 2 допоміжних судна.

В загопі охорони флагманським кораблем був лідер «Мінськ», на борту з начальником штаба флоту. В загопі було 2 есмінці, 4 підводних човни, 5 тральщиків, 8 торпедних, і 1 сторожовий катери. Загін забезпечення тилу був в складі 4 есмінців, 3 сторожових кораблів, 7 торпедних катерів. Почався перехід під обстрілами німців з берега, через проходи в мінних полях вночі за тральщиками.

В 21.15 більше ста кораблів (не рахуючи 65–70 катерів), розтягнулися в лінію довжиною біля 30-ти км, та почали просуватися на схід. Німецька авіація почала бомбардування, почалися перші втрати від мін. Кораблі йшли вузьким фарватером шириною 555 м, протраленим в німецькому мінному полі, але довгою колоною, якою було дуже важко утримати кільватерне шиккування, тому на мінних полях до 22.00 гинуть п'ять транспортів, підводний човен С-5, шість есмінців, 2-а сторожових кораблі отримують пошкодження лідер «Мінськ». Командувач ЧБФ – віце-адмірал В. Трибуц вирішив стати на якор до ранку. З ранку бойові кораблі знялися з якоря пішли далі, на схід залишивши конвої самі без прикриття. Почалися знов атаки авіації, торпедних катерів конвоїв. 29-го головні сили прийшли до Кронштадту, пізніше вся решта, що залишилась. На переході загинули всі великі цивільні судна за винятком двох транспортів, п'ять есмінців, три сторожових кораблі, два підводних човнів, три тральщика. Всього на переході і в самому Таллінні було втрачено більше ста суден та кораблів – це була трагедія. Загинуло 18 тисяч черво-

ноармійців, 15 тисяч біженців, не рахуючи екіпажів затонувших суден [8, с. 161–162].

Далі була трагічна евакуація ВМБ Ханко з Фінляндії де був 25 тисячний гарнізон. Під час евакуації 2-го грудня 1941 року затонуло декілька невеликих суден, а транспорт «І. Сталін» підірвався на міні з 5-ю тисячами червоноармійців на борту попав в полон. Було також втрачено 3 есмінці, 3 підводних човни, 6 тральщиків [5, с. 80].

Весь ЧБФ, що залишився був загнаний в Кронштадт та Ленінград, і взяв участь в їх обороні. Серед них два лінкори, два крейсери та інші кораблі. З особового складу флоту було сформовано 7-м бригад морської піхоти, декілька невеликих загонів, що налічували 80 тис чоловік.

Загалом у 1941 році ЧБФ втратив 14 есмінців, 27 підводних човнів, 25 торпедних катерів та інші сили.

В цей час ПФ допомагав захищати Мурманськ охороняти власне судноплавство, східну ділянку морського шляху, що з'єднував СРСР з західними союзниками. Німці збільшили свої морські сили на півночі та мали там 5 есмінців, 3 міноносці, 6 підводних човнів, 1 мінний загороджувач, 1 допоміжний крейсер, 10 сторожових кораблів, 15 тральщиків, 10 сторожових катерів і допоміжні судна, 250 літаків [8, с. 167].

Вони почали наступ на Мурманськ проте були зупинені, але гірські німецькі частини просунувшись на 30-40 км перерізували залізничне сполучення Мурманськ-Ленінград.

З кінця вересня 1941 року ПФ почав охорону конвоїв з Англії на ділянці від сходу острова Медвежий. До кінця 1941 року в північні порти СРСР прийшло сім англійських конвоїв (53 транспорти). Крім цього моряки ПФ діяли проти судноплавства противника, що проходило вздовж узбережжя Норвегії. Тут діяли підводні човни ПФ та торпедні катери останні з'явилися на півночі з початку війни, але не дуже ефективно. Підводники ПФ потопили 4 судна і катер хоча у звітах давали 30-ть [8, с. 168].

На теперішній час шляхом звірки документів обох сторін встановлено, що в 1941 році підводники ПФ потопили три транспорти, 1 мотобот, та 1 катер-мисливець [5, с.108].

Торпедні катери ПФ пошкодили лише одне допоміжне судно. І в наступні роки реальна шкода від їх рейдів була приблизно в 10 разів менша того що вказувалось у рапортах флотських начальників.

Німці в 1942 році направили загін есмінців на комунікації ПФ. Тут вони 12–13 липня напали на конвой з трьох кораблів що йшов з Мурманська в Йокангу. Німці потопили два кораблі. 24 липня німці топлять ще гідрографічне судно «Меридіан», а 9 вересня в Кольській затоці сторожовий корабель «Туман» [8, с.168-169].

На ЧФ першою морською операцією став рейд (набіг) радянських кораблів на румунський порт Констанцу, який відбувся 25 червня 1941 року. Два лідери ескадрених міноносців «Харків» та «Москва», що склали ударну групу при забезпеченні групи прикриття у складі крейсера «Ворошилов» та двох есмінців «Сообразительний» і «Смишльонний», повинні були разом з морською авіацією флоту нанести вогневий удар по порту. В метушні штаб ЧФ забув оповістити про обстріл кораблями флоту підводні човни Щ -205 і Щ-206, що знаходилися біля берегів Румунії. У 05.00 26 червня з дистанції 21 км кораблі відкрили вогонь випустивши по 150 фугасних снарядів. В 05.21 в середині корпусу «Москви» відбувся вибух, корабель переломився і став тонуть. По радянським кораблям відкрила вогонь 280 мм германська берегова батарея, а в небі з'явилися літаки, але не радянські а німецькі. Майже 60-т років історики писали, що лідер «Москва» підірвався на міні противника. Але на жаль, лідер був знищений своїм підводним човном Щ-206, який в тому епізоді був потоплений своїм есмінцем з групи прикриття «Сообразительним». В результаті загинуло два радянських кораблі [11, с. 83-87].

В ході евакуації оборонців Одеси до Криму, що була здійснена з 20 липня по

28 жовтня 1941 року було втрачено 13 транспортів та 28 різних плавзасобів.

Під час оборони Севастополя ЧФ доставляв підкріплення для захисників міста, забираючи поранених та цивільне населення. Але кільце навколо Севастополя звужувалось. В зоні обстрілу артилерії противника виявилась бухта, місто, аеродром.

В грудні 1941 року відбулася сама велика, під час війни Керченсько-Феодосійська десантна операція яка була рішучою, проте бездарно організовано. Її мета ослабити блокаду Севастополя, та звільнити Кримський півострів. Але три радянські армії були розбиті однією П-ю армією Е. Манштейна. В полон було взято 170 тис. бійців, 1133 гармат, 255 танків [19, с. 274].

Мають місце надто сумнівні дані щодо авіації ЧФ. Згідно радянським офіційним даним, літаки ЧФ потопили 9 транспортів, ще 9 – підводники, на мінах підірвалося ще 5, а ще 20 інших воєнних кораблів (плавзасобів). Насправді ж втрати сил противника були в десять разів меншими.

Правда ж у тому, що лише в 1941 році ЧФ втратив крейсер «Червона Україна», лідер «Москва», 3 есмінці, 2 канонірські човни, 7 підводних човнів, 7 торпедних катерів, та інші сили [8, с.174].

ЧБФ був запертий у Фінській затоці і знаходився у невеликому водному просторі між Ленінградом і Кронштадтом. Вийти у відкрите море надводні кораблі не могли, та і сенсу у цьому ніякого не було. Німці постійно атакували радянські кораблі силами авіації. Так в нальоті 4-го квітня 1942 року взяло участь 142 бомбардувальника та 59 винищувачів противника. Були важко пошкоджені ряд кораблів в тому числі лінкор «Октябрська революція», крейсери «Кіров», «Максим Горький», та багато інших кораблів.

В море могли виходити тільки радянські підводні човни. Але німці весною 1942 року поставили, ще два великих мінних поля на вході у Фінську затоку, постійно до осені їх посилюючи, поставивши ще

12873 міни. Мінні поля сильно затруднювали дії радянських підводних човнів. Пройти через них можливо було тільки біля берега, що зайнятий ворогом чи там де було глибоко. В день підводні човни лежали на ґрунті, а «вночі» вспливали та йшли вперед, ризикуючи кожную хвилину напоротися на міну, на літак чи патрульний катер. Але командування вимагало від підводників подвигів пославши 33 підводних човни на прорив в Балтійське море. В період з 13 по 16 червня (білі ночі) зробили спробу прорватися 8 підводних човнів першого ешелону, а вийшли тільки три. Вони поставили міни біля Таллінна, шукали ворога біля Швеції та на вході у Фінську затоку. Другий ешелон підводних човнів в складі 5-ти одиниць пішов у прорив 23 червня. Два човни загинули, три пройшли. На початку липня 1942 року зі складу третього ешелону (3 човни) прорвався тільки один. Німці посилили свою протичовнову оборону, почали ескортувати свої вантажні судна.

З радянської літератури відомо, що ці човни, що виходили в море знищили біля 50 суден противника але дійсно в 1942 році підводники ЧБФ потопили та пошкодили від 10 до 20 невеликих транспортних суден. Ці втрати не могли вплинути на транспортні перевезення німців ,але власні втрати виявилися катастрофічними. Загибло 11 екіпажів підводних човнів прийнявши страшну смерть в холодних водах [8, с. 26].

А в цей час на ПФ в 1942 році основною задачею моряків як і раніше був захист конвоїв союзників з Ленд-Лізом, а також свого каботажного судноплавства між портами Баренцева та Карського морів. Німці в липні направили на північний морський шлях свої підводні човни, які потопили з десяток радянських суден.

Після того як німці 15 травня 1942 року зайняли знову Керч почався новий штурм Севастополя. Німці наближались все ближче і ближче до міста. В ніч на 26 червня в місто останній раз прорвався лідер «Ташкент» з вантажем боєприпасів, ліками та

продовольством. З цього моменту зв'язок з Севастополем могли підтримувати з великим ризиком тільки підводні човни і авіація. В цей час німці створюють на Чорному морі декілька оперативних груп в складі торпедних, артилерійських та протичовнових катерів, озброєних суден, десантних барж, італійських катерів, і малих підводних човнів. Але головну роль у німців грала авіація.

Радянські підводні човни ЧФ здійснили 77 походів, доставили 3300 тонн військових вантажів та ліків, 600 тонн бензину. Вивезли 1300 поранених жінок та дітей.

Коли командувач ЧФ запросив у Й. Сталіна дозвіл на евакуацію, вождь прислав телеграму «надіюсь що кожний з захисників виконає свій обов'язок до кінця». 30 червня 1942 року німці були вже в Севастополі, а радянські війська вимушені відійти до бухт Стрілецька та Козача, а також до мису Херсонес. Заручившись «підтримкою» Маршала С. Буденного віце-адмірала Ф. Октябрський почав дійсну евакуацію, але тільки всіх адміралів та генералів (крім одного П.Новікова-командира 109 стрілецької дивізії, що залишився старшим), партійно-радянської верхівки, керівництва органів НКВС разом з їх сім'ями, яких вивезли підводні човни, катери, і літаки. Тобто евакуації Севастополя ніякої не було, майже 100 тис. захисників залишилось в місті [8, с. 270–271].

Організований опір йшов до 4 липня, а окремі групи бились до 10 липня. Прорватися в «далекі гори», як радив генерал І. Петров, нікому не вдалося. Радянське інформаційне бюро передавало по радіо, що німці втратили під Севастополем 150 тис. солдат і офіцерів з них 60 тис. вбитими, біля 250 танків, 250 гармат, 300 літаків. А за всі 8-м місяців оборони Севастополя ворог втратив до 300 тис. вбитих та поранених. Але це неправда, німці і румуни втратили вбитими та пораненими за весь час облоги 24110 чоловік. Але за цей час Севастопольський оборонний район втратив більше 200 тис. солдат і офіцерів (з них 170 тис. безповоротно). 90 тис було взято у полон,

втрачено 26 танків, 622 гармати та 758 кулеметів [5, с. 86.].

Під Сталінградом, в 1943 році, коли 6-а німецька польова армія генерал-фельдмаршала Паулюса була оточена та здалась ні один з 25 німецьких генералів не покинув своїх солдат, поступивши в останньому літаку, що вирвався з оточення місця пораненим солдатам. Віце-адмірал Ф. Октябрський, генерал І.Петров, комісар М. Кулаков та інші генерали та адмірالی зрадили своїх підлеглих кинувши на проізвольще долі, а потім зганьбили, оголосивши їх самих зрадниками. В 1958 році адмірал Ф.Октябрський, в 1965 – віце-адмірал М. Кулаков, а в 1945 – генерал І.Петров стали Героями Радянського Союзу за «подвиги» 1942 року [5, с. 86–87].

Підводні човни ЧФ у 1942 році, діючи на комунікаціях, здійснили 133 походи (77 з них доставка вантажів в Севастополь), а в 56 рейдах потопили 14 вантажних суден та один буксир, при цьому втратили 13 підводних човнів. На протязі 1942 року загинули лідер «Ташкент» та 6 есмінців.[8, с. 272].

Весною на ЧБФ були зроблені спроби діяти проти судноплавства в Балтійському морі. Але німці розширили мінні поля поставивши ще додатково 10 тис. мін, протягнули протичовнові загородження з двох рядів сталевих сітки до самого дна, встановили гідрофони, патрулювали катерами та літаками. Однак знов і в 1943 році підводників послали в самовбивчий похід. 6 травня 1943 року першою вийшла Щ-303, але з пошкодженнями повернулась в базу. Щ-408 безуспішно робила спробу прорватися та була потоплена німцями. Щ-406 літаки та катери противника потопили 1 липня. Підводні човни С-9 та С-12 загинули від підривів на мінах. Тому боротьбу з каботажним флотом німців та фінів вела в першу чергу авіація, яка потопила в 1943 році 10–15 невеликих вантажних та допоміжних суден.

На ЧФ в 1943 році моряки діяли з необладнаних баз, на Кавказі віддалених від судноплавних шляхів ворога. ЧФ зменшив-

ся, його стан не дозволяв виходити в море. В лютому 1943 року відбулася Новоросійська морська десантна операція, в результаті якої був захоплений невеличкий плацдарм «мала земля».

Іноді кораблі ЧФ обстрілювали берегові об'єкти та позиції німецьких та румунських військ в Криму та північному Кавказі які були не дуже ефективні. 5 жовтня 1943 року під час обстрілу Ялти та Алушти лідер «Харків», есмінець «Безпощадний» та «Способний» були потоплені німецькими літаками Ю-87. З 815-ти чоловік особового складу вдалося врятуватись тільки 123 чоловіки. Торпедні та сторожеві катери ЧФ в 1943 році потопили 13 самохідних десантних бірж. Підводні човни здійснили 179 походів, потопивши в морі 13 транспортів, 10 самохідних бірж втративши три підводні човни [8, с.358-359].

В 1943 році на ПФ підводні човни атакували німців біля берега в фіордах, бухтах на підходах до рейдів, портів. Вони знищили 18 транспортів і 5 воєнних кораблів втративши в 1942-1943 роках 15 своїх підводних човнів. Авіація флоту в 1943 році потопила 23 судна та 5 воєнних кораблів. Як вважає автор це у 2-3 рази більше справжніх втрат противника [8, с. 340].

На останньому етапі війни 1944-1945 років головну роль в діях радянського ВМФ грали літаки морської авіації. В обмежених масштабах діяли підводні човни, торпедні катери, тральщики. Проте великі кораблі, починаючи з есмінця, бездіяли. Й. Сталін заборонив випускати їх в Балтійське та Чорне море, вважаючи, що це ні до чого доброго не приведе.

На початку 1944 року ЧБФ стояв між Ленінградом та Кронштадтом, обмежений з заходу німецькими мінними полями, противовневими сітями, береговими батареями, що стояли на обох берегах Фінської затоки, а також діями катерів та літаків противника. Спроби тралити проходи в мінних полях противника та вийти в море невдалися. Це стало можливим лише у вересні 1944 року

після розгрому німців в Естонії та виходу Фінляндії з війни. Моряки ЧБФ зайняли фінські порти з яких можливо було вести бойові дії підводними човнами, катерами, тральщиками. Відпала необхідність прориватися через мінні поля та противовневі сітки у відкритій частині Фінської затоки, з'явилися проходи на Балтійське море північним та південним фарватером. Радянські моряки почали вести важкі бої за визволення Моонзундських островів де ЧБФ висадив декілька десантів з торпедних та сторожових катерів. В грудні 1944 року в морі з'явилися і радянські підводні човни, активувала свої дії і авіація, проти німецького судноплавства, портів та аеродромів.

На ПФ, який збільшився за рахунок кораблів союзників та тимчасово переданих лінкора, крейсера, 9 есмінців, 4 підводних човнів, почали більш активно діяти радянські моряки. Так есмінець «Дерзкий» 22 серпня 1944 року потопив німецький підводний човен, 9 грудня есмінець «Живучий» – другий, а тральщик Т-166 5 вересня в Карському морі потопив третій. Кораблі флоту, вели охорону конвоїв, що йшли з вантажами з Англії та охороняли свої морські комунікації в Арктиці. Торпедні катери ПФ теж потопили декілька кораблів та суден противника.

Під час визволення Криму почалася евакуація німецьких військ. Моряки ЧФ, підводники, катерники, льотчики по радянським даним знищили 80 транспортних суден та плавзасобів. Підводні човни записали на свій рахунок приблизно 10 одиниць а катерники 10-15 одиниць [8, с. 352-353]. Згідно з даними Г. Трусова моряки ЧФ «знищили» під час евакуації 191 судно противника [20, с. 362]. Реально ж було потоплено 21. Це 9-ть транспортів, 9 плавзасобів, 3 катери-мисливці [5, с. 100].

В 1945 року моряки ЧБФ почали діяти з фінських баз. Так, 30 січня, командир підводного човна С-13 капітан 3 рангу О. Маринеско потопив нацистське судно «Вільгельм Густлов» тоннажністю 25 тис., де було

більше 9 тис. чоловік в основному цивільних, а не 30-ть екіпажів німецьких підводних човнів, як писалось в радянській літературі. 9 лютого О. Маринеско потопив ще німецький транспорт «Генерал Шойбен» тоннажністю 14 тис. з 3 тис. біженців з Східної Пруссії, а не, як інформувалось, що з дивізією СС.

Під час евакуації з Кенігсберга та Пілау підводники Балтики в квітні 1945 року потопили 13 суден противника, а торпедні катери парохід та десантну баржу. На радянських мінах підірвалося три есмінці. Але головну роль на ЧБФ зіграла авіація. По офіційним даним в січні-травні 1945 року авіація флоту знищила 100–150 вантажних суден, 98 кораблів, катерів та допоміжних суден.

Але радянським підводникам, катерникам як на Балтиці так і на Чорному морі не вдалось перервати німецькі комунікації. Втрати противника були дуже незначними щоб вплинути на загальний хід евакуації [8, с. 379–380].

Для радянської авіації була можливість при евакуації з кубанського плацдарму на початку жовтня 1943 року знищити німецькі сили, але цього не відбулось. 200 тис. людей, 1200 гармат, 200 тис тонн вантажу, 60 тис. коней та волів були переправлені через Керченську протоку. Також на протязі трьох діб 240 транспортів та кораблів охорони німців перевезли від Керченської протоки в Севастополь свої сили, а ЧФ не зміг нанести їм значних втрат. При евакуації з Криму, яку Гітлер дозволив тільки 9 травня 1944 року, коли радянські війська вже були в Севастополі, німці до 12 травня зняли з берега ще 32 тис. чоловік. Їх втрати становили 50 суден, що загинули переважно від авіації. А якби радянський флот діяв активно, то з Криму не вибрався жоден німець [7, с. 271–272].

Таким чином, німцям цілком вдалося реалізувати свої плани, що стосувалися радянського ВМФ. ЧБФ вже осінню 1941 року був запертий в невеликій акваторії від

Ленінграда до Кронштадта. ЧФ в листопаді 1941 року перейшов в необладнані порти Кавказького узбережжя. На мінах і під бомбами три радянські флоти (ЧБФ, ЧФ, ПФ), втратили багато людей, кораблів та підводних човнів, катерів, допоміжних суден. Крім втрат на морі, ВМФ СРСР втратив в Миколаєві корпуси недобудованих кораблі, в тому числі лінкора, двох крейсерів, двох есмінців 3-х підводних човнів тощо. Тільки тоді коли німці остаточно почали відступати по всій лінії фронту, тобто з 1944 року, виникли умови для активізації радянського ВМФ. Однак його участь в бойових діях на морі і на прибережних районах в 1944-1945 роках була дуже обмежена.

Радянський ВМФ діяв в основному як придатак сухопутних військ. Кораблі флоту перевозили війська та вантажі, охороняли транспортні судна, відбивали атаки літаків супротивника, вели обстріл узбережжя, висаджували морські десанти, тралили фарватери, полювали за підводними човнами, робили спробу порушувати морські перевезення противника, билися на суходолі. Саме там німці назвали радянських моряків «чорною смертю». Однак вся ця бойова діяльність мала декілька негативних загальних особливостей, які офіційно радянська істографія та пропаганда раніше всіляко приховувала, тому що реальна ефективність більшості перерахованих дій була дуже низькою.

Радянський флот так і не вступив ні в одне бойовище з флотом противника, крім декількох сутичок катерів та малих кораблів з катерами та невеликими кораблями супротивника, але не з оперативного-тактичного з'єднаннями різнорідних сил і засобів не рахуючи однієї невдалої атаки на ЧБФ торпедних катерів проти крейсерів в червні 1941 року. Власні ж втрати в особовому складі, кораблях, підводних човнах, літаках морської авіації, були дуже великими.

Слід визнати, що число потоплених кораблів, суден, катерів радянським ВМФ

в декілька разів було завищено. Про це знали ще в середині 50-х років ХХ ст. коли 1957 року спеціально створена група вчених-істориків флоту під керівництвом капітана 1-го рангу В.Ачкасова на основі радянських та німецьких архівних даних провела дослідження з метою кількісної оцінки бойових та не бойових втрат обох сторін.

Ці матеріали, що склали декілька томів з грифом «таємно» до 1989 року були старанно приховані.

Заради правди необхідно руйнувати міфи та вимисли радянської історії Великої Вітчизняної війни, зокрема війни на морі, здобуваючи уроки з неї щоб такого більше не відбулося.

ДЖЕРЕЛА

1. Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. – М., 1961 г.
2. Советская военная энциклопедия. Т.2. – М., 1976 г.
3. Басов А.В. Флот в Великой Отечественной войне. М., 1980 г.
4. Кузнецов Н.Г. Курсом к победе. – М., 1975 г.
5. Дроговоз И. Большой флот страны Советов. – Мн., 2003 г.
6. Красная звезда, 1988 г. 29 июня.
7. Руге Ф. Война на море 1939-1945 гг: пер. с немец. Спб, – 2002 г.
8. Вторая мировая война на море / редактор А.Е.Тарас – Мн., 2003 г.
9. Ванеев Г.И. Черноморцы в Великой Отечественной войне. – М., 1978 г.
10. Пиллар А. Подводная война. Хроника морских сражений 1939-1945 гг.: пер. с англ. – М., 2007 г.
11. Широкоград А. Битва за Черное море. – М., 2005 г.
12. Кузнецов Н.Г. Накануне – М., 1969 г.
13. Хроника Великой Отечественной войны Советского Союза на Черноморском театре Вип. 1 с 21 июня по 31 декабря 1941 г. – М., 1945 г.
14. Кулаков Н.М. Доверено флоту – М., 1985 г.
15. Басистый Н.Е. Море и берег. – М., 1970 г.
16. Солонин М. Мозгоимение. Фальшивая история Великой войны. – М., 2009 г.
17. Азаров И.И. Осажденная Одесса. – М., 1962 г.
18. Широкоград А. Виртуальные страхи и реальные потери.//Независимое военное обозрение, №4. – 2005 г.
19. Манштейн Э. Утерянные победы. – М., 2002 г.
20. Трусов Г.М. Подводные лодки в русском и Советском флоте. – Л., 1963 г.
21. Гриф секретности снят: Потери Вооруженных Сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах: статистическое исследование под общ. ред. Г.Ф. Кривошеева. – М., 1993 г.
22. Солонин М. 23 июня – «день М». – М., 2009 г.